

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

DUH SVETI U POVIJESTI SPASENJA

Josip Marčelić

Uvod

1. Makar su nam neke činjenice dobro poznate, ipak ih spomenimo, barem letimično.

Povijest spasenja jest prava, ziblijska povijest koja se odvija u toku događaja, kako ih već život nosi, a ne na način sistematskog izlaganja kako bismo mi u našim knjigama htjeli slijediti.¹ Bog intervenira u konkretnim potrebama Abrahama i patrijarha te izraelskog naroda, polazeći od prvotne zbilje i uvijek ima pred očima puninu života prema kojoj vodi svoj narod. Tako se na jedinstveni način isprepliću obični povijesni faktori s natpovijesnim, ljudsko djelovanje s božanskim. Na prvi mah nije lako uočiti božanske perspektive pojedinih spasenjskih zahvata. Tako će u Starom zavjetu (SZ) tek naknadno razmišljanje vjere, vođeno Duhom Božjim, uvesti u te tajnovite duboke tokove koji nose povijest Izabranog naroda.

Bog polazi od neposredno povijesnog. Zanimljivo je npr. slušati kako Gospodin razgovara s Abrahamom o njegovu egzistencijalnom pitanju, naime o potomstvu. I gle, Božja pomoć ide mnogo dalje, već u prvim riječima obećanja što ga Gospodin daje Abrahamu, jer će u njegovu po-

¹ U zadnje vrijeme preobilna je teološka literatura koja proučava Povijest spasenja i ističe ju kao temeljnu i polaznu točku sveg teološkog razmišljanja. U tom vidu spominjemo s područja dogmatskog razmišljanja značajno djelo: J. Feiner-M. Löhrer (a cura di): MYSTERIUM SALUTIS. *Nuovo corso di dogmatica come teologia della storia della salvezza*. Queriniana, Brescia, Voll. I—XI.

tomku biti blagoslovljeni svi narodi (usp. Post 12, 3). Apostol Pavao će još jasnije očitovati konačni domet tog blagoslova koji se u punini ispunjava u Isusu Kristu, Potomku Abrahamovu (usp. Rim 4, 17 sll).²

2. Po toj Božjoj pedagogiji uočavamo neposredne ciljeve koje Gospodin ostvaruje: obećanje potomka i zemlje Abrahamu; potvrda tog obećanja Izaku i Jakovu, oslobođenje Izraela iz Egipta i uvođenje u Obećanu zemlju, briga za život Izraela u pustinji (mana, prepelice, voda...), pomoć u borbi protiv neprijatelja na putu kroz pustinju i u obećanoj zemlji...

U prvim vremenima kao da je pažnja usmjerena prema konkretnim vremenitim dobrima Izraela (potomstvo, zemlja, sloboda, blagostanje). No s vremenom uočavamo kako se pažnja sve više usmjeruje prema Jahvi koji je u svemu na djelu. To će biti temeljna zapovijed: »Ja sam Gospodin Bog tvoj...« (Izl 20, 2) i temeljna molitva: »Čuj, Izraele...« (Pnz 6, 4, sll).³

Bog će se očitovati po svojoj Riječi, Mudrosti, po svom Anđelu, po svom Duhu. Njegova će prisutnost biti ono najvažnije usred Izraela. Iz te će Prisutnosti proizlaziti sva njihova sigurnost, rješenje svih teškoća u povijesnom hodu.⁴

Na ovom drugom vidu očitovanja Božjeg u povijesti spasenja mi se želimo zaustaviti, i to posebno na očitovanju Jahve po njegovu Duhu.⁵ Mi ćemo slijediti tu povijest najprije u SZ, pa u NZ i u Crkvi.

I. DUH SVETI U STAROM ZAVJETU⁶

Duh je u SZ imenovan židovskim izrazom »ruach«, koji inače nalazimo na oko 380 mjesta. No taj izraz označava tri različite stvarnosti koje se po prilici jednaki broj puta tako spominju. Pod tim se najme izrazom podrazumijeva vjeter, dah zraka; njime je označen dah čovječji, njegova životna snaga, sjedište spoznaje i čuvstava; njime je označen i Duh Božji kojim on djeluje u fizičkom i materijalnom redu kao i povijesti spasenja.⁷

³ Usp. A. Deissler, *L' autorivelazione di Dio nell' Antico Testamento*, u MYSTERIUM SALUTIS, nav. dj. III, 285 sll.

⁴ Usp. A. Deissler, *Die Grundbotschaft des Alten Testaments*, Herder,³ 1973, 47 sll.

⁵ Usp. Y. Congar, *Credo nello Spirito santo*, vol. I: *Rivelazione e esperienza dello Spirito*, Queriniana, 1981; H. Mühlen, *L' evento di Cristo come atto dello Spirito Santo*, u MYSTERIUM SALUTIS, nav. dj. VI, 645—684.

⁶ Od brojne literature na tom području spominjemo: R. Koch: *Geist*, u Bauer, *Bibel-theologisches Wörterbuch*, Styria, ³1967, I, 484—506; J. Guillet, *Lo Spirito di Dio*, u AA. VV. *Grandi temi biblici*, Ed. Paol., ⁴1969, 224—236; Y. Congar, *Credo nello Spirito Santo*, I, Queriniana, 1981; A. Deissler, *Die Grundbotschaft des Alten Testaments*, Herder, ³1973; J. Guillet, *Duh Božji*, u RBT, KS, 1969, 215—228; H. Mühlen, *L' evento di Cristo come atto dello Spirito Santo*, u MYSTERIUM SALUTIS, nav. dj., VI, 645—684.

² Usp. RBT, 6—11.

⁷ Usp. Y. Congar, *Credo nello Spirito santo*, nav. dj., I, 17.

Neposredna i postupna Božja pedagogija

Gospodin djeluje u svom Narodu koji je trajno u prirodi i s njom živi. Izrael ima iskustvo vjetra koji je u sebi tajnovit. Sposoban je da svojom snagom sve razori (usp. Ez 13, 13; 27, 26) ili pak da se nečujno uvuče bilo kamo (1 Kr 19, 12); sada je snažan, sada osvježujući, pa opet nedohvatan u svojoj moći ili lakoći, neranjiv, neumoriv; on prebiva u predjelimu kiša i munja, gdje jedini Bog gospodari (Izr 30, 4; Job 28, 25). Ruach-vjetar pripada Božjem dvoru i nosi ga na svojim krilima (Ez 1, 4); on u žurbi nosi naredbe Gospodnje sve do na kraj zemlje (Ps 104, 4; 147, 18). Dolazi s neba, djeluje na zemlji i nju preobražava. Na mahove je svu osuši svojim vrućim dahom (Ez 14, 21; Iz 30, 27—33), drugom zgodom ništi i razbacuje sva ljudska zdanja (Iz 17, 13; 41, 16; Jr 13, 24; 22, 22) ili pak donosi kišu na ispucanu zemlju i čini je plodnom (1 Kr 18, 45). Dok je zemlja nepokretna i neplodna, vjetar joj se suprotstavlja svojom krilatom lakoćom, svojom snagom života i plodnosti.⁸

Izraelac, kao i svaki čovjek, ima neposredno iskustvo ljudskog daha. Disanje, neophodno za život, ne zavisi o ljudskoj volji pa se i u snu nastavlja. Ono dakle nadilazi nas same i dolazi nam od Boga. Kao što vjetar nosi život sasušenoj zemlji, slično i dah ljudski, makar naizgled krhak i nestalan, čovjeku ulijeva snagu, diže tijelo, čini ga živim i aktivnim (usp. Post 2, 7; Ps 104, 29—30; Job 33, 4).⁹

Na taj način u kozmičkim dimenzijama zemlje i neba, kao i u sitnim dimenzijama produhovljenog tijela, čovjeku se nameće slično iskustvo. U njegovu vlastitom svijetu obitavane zemlje i vlastitog tijela, koji su po sebi nepokretni i neplodni, čovjek vidi tu silu koja odozgo silazi, tajnovito ulazi i budi život. Čovjek nema vlasti nad tom snagom, a bez nje nikako ne može.¹⁰

Zapažamo da u Bibliji ruach-dah nije nešto bestjelesno, nego naprotiv prožima tijelo. On dolazi odozgo, od Boga, i čini čovjeka živim bićem (usp. Post 2, 7). Ipak se može dogoditi da čovjek u danom času nije više prožet Božjim duhom, jer je postao tjelesan (usp. Post 6, 3). On dakle u tom slučaju nije više vođen Bogom nego principima tjelesnosti. U toj suprotnosti između Božjih principa i principa tjelesnosti Izaija naglašava: »Egipćanin je čovjek, a ne Bog; njegovi su konji meso, a ne duh« (Iz 31, 3). Slično tome trebamo reći da Izraelac ne misli u grčkim kategorijama supstancije, kada govori o duhu, nego pod duhom misli snagu, energiju, princip akcije. Ruach-duh djeluje i pokreće na djelovanje. On je životna snaga. U tom smislu s pravom ističe kard. Daniélou, da treba dobro paziti kada govorimo da je Bog duh — da li govorimo u grčkim ili židovskim kategorijama. »Ako govorimo grčki, onda time kažemo da je Bog nematerijalan i sl. Ako govorimo židovski, kažemo da je Bog ura-

⁸ Usp. J. Guillet, *Lo Spirito di Dio*, nav. dj., 225—226 (navedeni je odlomak gotovo doslovni prijevod).

⁹ Usp. J. Guillet, *Lo Spirito...* nav. dj., 226 (navedeni je odlomak gotovo doslovni prijevod).

¹⁰ Usp. J. Guillet, *Lo Spirito...* nav. dj., 226 [navedeni je odlomak doslovni prijevod].

gan, oluja kojoj se ne možemo oduprijeti. Odatle sve dvosmislenosti kada se govori o duhovnosti. Da li je duhovnost u tome da postanemo nematerijalni ili u tom da budemo prožeti Duhom Svetim?¹¹

Ruach-Duh sve više dolazi do izražaja u povijesti spasenja kao snaga Božja koja ostvaruje Božji plan spasenja. Tako vidimo kako na Josipu egipatskom počiva Duh Božji (Post 41, 38), kako Bog dijeli sedamdesetorici starješina od duha koji je bio na Mojsiju (Br 11, 6 sl. 25), i kako Mojsije po napatku Božjem bira za nasljednika Jošuu koji je pun Duha (Br. 27, 18).¹²

Suci

Duh Jahvin vodi Izraela kroz povijest. Tako u kritičnim časovima poslije smrti Jošuline, kroz 150 godina, uvijek podiže nove izabranike, suce, kojima daje svoga Duha, da spase Narod i njime upravljaju. Tako na Otnielu počiva duh Božji (Suci 3, 10), »Duh Gospodnji zahvaća Gideona« (6, 34); duh Gospodnji prožima i Samšona (13, 25), on snagom duha ubija lava (14, 6) i po zahvatu duha silazi u Aškailon (14, 19).

Duh Gospodnji silazi i na Šaula, prvog kralja (1 Sam 10, 6—13; 11, 6). Novina je u povijesti kralja Davida što Duh Gospodnji na njega silazi (1 Sam 16, 13) i Gospodin trajno ostaje s kućom Davidovom (2 Sam 7), te će punina Duha počiniti na izdanku Jišajevu, kako proriče Izaija (Iz 11, 1—2). Taj potomak Davidov bit će Isus, kako nas izvješćuju Matej (usp. 1, 16, 23) i Luka (3, 31). Na Isusa će u punini sići Duh, kako se to očitovalo na njegovu krštenju, o čemu će poslije biti govora.¹³

Proroci

Duh će svoju prisutnost i djelovanje na istaknuti način očitovati preko proroka. Oni imaju u povijesti Izraela jedinstvenu ulogu. Preko proroka Gospodin na nov način upravlja svojim narodom. On bira pojedince u svom narodu, ispunja ih svojim Duhom i šalje ih kraljevima, svećenicima i narodu. Proročka je riječ izričito pridjenuta Duhu Božjem već u predužanjskom vremenu (usp. Br. 24, 2; 2 Sam 23, 2), posebno za vrijeme sužanjsva (Iz 48, 16; 61, 1; Ez 2, 2; 11, 5) te u poslijesužanjskom židovstvu (Zah 7, 12; 2 Ljet 15, 1; 20, 14) kao i u helenističkom židovstvu i kod rabina.¹⁴

Izaija upotrebljava pedesetak puta izraz ruach i to u tri različita značenja: duh Božji koji ostvaruje plan spasenja, dah u smislu antropološko-biološkom i Duh Jahvin u mesijanskim tekstovima. Prema Izaiji svaki pravi život djelo je Duha Jahvina: tako u odnosu na Egipćane (Iz 31, 3) i na Samariju (Iz 28, 5—6). U pogiblima za vrijeme Ahaza (Iz 7, 10 sl.) i Ezekije (Iz 37, 21—35) Gospodin će po svom Duhu intervenirati.

¹¹ J. Daniélou, *Le Point théologique*, I, Paris 1971, 22—23, doneseno prema Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 18.

¹² Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 20.

¹³ Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 21.

¹⁴ Usp. TWNT, X, 871 sl.

Na Mesiju će se izliti punina Duha sa svim njegovim darovima i on će vladati u pravdi, a plod će toga biti ponovno uspostavljeni raj zemaljski (usp. Iz 11, 1 sll. 32, 18—25). Prva pjesma o Sluzi Jahvinu (Iz 42, 1) ističe kako se po Duhu Božjemu koji na njemu počiva očituje sud Božji nad narodima. Povratak iz babilonskog sužanjstva jest novi Izlazak: kao što je naime prvo oslobođenje, ostvareno preko Mojsija, izvedeno snagom Duha usp. Iz 63, 7—14), tako će se ostvariti i drugi izlazak. Bog pokreće čitav svemir po svom duhu i uspostavlja novi osobni odnos svega prema sebi. Tako se po Duhu sjedinjuju narav i milost.¹⁵ Ovo opće izabranje kojemu je Izrael središte ističe Trito-Izaija (60—61) kada se obraća zaslužjenim Izraelcima i pridjeva to djelovanje Duhu: »Duh Gospodina Boga na meni je...«. U evanđelju vidimo kako Isus ovo proroštvo sebi primjenjuje (Lk 4, 21).

Prorok Ezekiel upotrebljava 46 puta izraz ruach. Dok Izaija proročuje u vrijeme kad još u Jeruzalemu vlada potomak Davidov, dotle Ezekiel promatra uništenje Jeruzalema, koje je i prerekao, te razorenje Hrama iz kojega je »vidio« kako Prisutnost odlazi, i naposljetku odvođenje u Babilonsko ropstvo. Kult i Izraelski narod koji je taj kult slavio — mrtvi su. Ali Jahve je sada više nego ikada prisutan među svojim vjernicima, te će Duh njegov prožeti mrtve kosti tog Naroda i svojim će ih dahom ponovno oživjeti, saopćujući im se u intimnosti njihovih srdaca. Živo i potresno opisuje to prorok u pogl. 36 i 37:

»Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od svih vaših nečistoća i od svih kumira vaših. Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srca kamen i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas...« (Ez 36, 25—27);

»Sine čovječji, mogu li ove kosti oživjeti?« Ja odgovorih: »Jahve Gospode, to samo ti znaš!« Tad mi reče: »Prorokuj ovim kostima i reci im: O suhe kosti, čujte riječ Jahvinu! Evo, duh ću svoj udahnuti u vas, i oživjet ćete« (...) I stadoh prorokovati kao što mi zapovijedi, i duh uđe u njih, i oživješe i stadoše na noge...« (Ez 37, 3—5, 10)

»I nikada više neću kriti lice od njih, jer ću duh svoj izliti na dom Izraelov — riječ je Jahve Gospoda« (Ez 39, 29).¹⁶

Katastrofa zauzeća Zemlje i kušnja sužanjstva doprinijeli su da pod vodstvom proroka Izrael otkrije novo djelovanje Duha Božjega, koji čisti srca, prodire u nutrinu čovjeka i posvećuje svoj narod. Tako se otvara put novom početku, novom izlasku, novom savezu, obnovljenom narodu. O tom nam govore Jeremija (31, 3—34), Deutero-Izaija (44, 3—17), Trito-Izaija (63, 11—14), Hagaj (2, 5), Zaharija (4, 6; 12, 10) i Nehemija (9, 20). Ovo je jedna nova etapa, nova prijelomnica. Bog po svom Duhu postaje nutarnji princip vjernog i svetog života Izraela.

Prorok Joel još dalje razvija ovo djelovanje Duha (oko god. 350—340. pr. Kr.), kada u naviještanju konačnih (eshatoloških) događaja vidi kako će taj dar biti podijeljen svim narodima: »Poslije ovoga izliti ću Duha

¹⁵ Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 23.

¹⁶ Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 24—25.

svojega na svako tijelo, i proricat će vaši sinovi i kćeri, vaši će stari sanjati sne, a vaši mladići gledati viđenja. Čak ću i na sluge i sluškinje izliti Duha svojega u dane one...« (Jl 3, 1—2). I to će se ostvariti, kako ističe sv. Petar, na dan Duhova.¹⁷

Mudrosne knjige

U ovom smjeru interiorizacije djelovanja Duha nastavit će mudrosne knjige koje većinom nastaju u zadnja četiri stoljeća prije dolaska Spasitelja. U njima vidimo kako se poslijesužanjsko židovstvo susreće s helezniplom te se u razmišljanju vjere Mudrost sve više približuje Duhu, dotle da se na pojedinim mjestima oni međusobno izjednačuju.

P. Larcher, analizirajući knjigu Mudrosti, ovako vidi odnos između Mudrosti i Duha u njoj: »te dvije stvarnosti su na različite načine identificirane: Mudrost posjeduje duha (7, 22 b) ili je duh (1, 6), djeluje u liku duha (7,7 b). Ona nadalje raspolože snagom i njoj se pridjevaju različite funkcije Duha u SZ: ona vrši opću kozmičku ulogu, diže proroke, voditeljica je čovječanstva kao i izabranog naroda, napokon se očituje kao veliki nutarnji učitelj duša. Točke su susreta tako brojne da se Mudrost očituje ponajprije kao sublimacija uloge koju u SZ vrši Duh Sveti. I ova činjenica tumači zašto su je neki crkveni oci smatrali slikom ne Riječi nego Duha Svetoga.«¹⁸

Mudrost je promatrana kao duh koji se prijateljski odnosi prema ljudima.¹⁹ »Jer mudrost je duh čovjekoljubiv, ali hulniku neće oprostiti njegovih riječi, jer Bog proniče bubrege njegove, istinski mu srce nadzire, i sluša njegove riječi. Doista duh Gospodnji ispunja svemir, i on, koji drži sve, zna i sve što govori« (Mudr 1, 6—7).

Mudrost je duh koji sve prožima. Ona sve obnavlja, razlijeva se u srcima svetih, čini od njih prijatelje Božje i proroke. Njezina se snaga prostire s jednog kraja svijeta na drugi i blagotvorno upravlja svemirom (usp. Mudr 7, 22—8, 1).

Zapažamo nadalje kako se u ovo vrijeme ide prema personalizaciji Mudrosti i Duha Božjega (usp. Izr 8, 22—31; Sir 1, 1—10; 4, 11—19; 15, 1—10; 24, 1—22). Poslije sužanjstva nije naime politeizam predstavljao preveliku opasnost za pravu vjeru u jednoga Boga, kako je to bilo u ranijim vremenima.²⁰

Djelovanje Mudrosti u intimnosti čovjeka (Mudr 8—9) može se primijeliti i Duhu, budući da su često povezani i tvore jednu zbilju usp. Mudr 1, 4—5; 7, 22—23; 9, 17). Po njima Bog očituje svoju prisutnost za nas i s nama.

Mudrost nam pomaže da shvatimo duh. On je označen kao tanan, okretan, neoskrvrjen, pronicav, koji prodire kroza sve duše, jer je mudrost

¹⁷ Usp. Y. Congar, *Credo...* nav. dj., I, 24; R. Koch, *Geist*, nav. dj., 480 sl.

¹⁸ C. Larcher, *Etudes sur le Livre de la Sagesse*, Paris, 1969, 1969, prema Congar, *Credo...* nav. dj., I, 25.

¹⁹ Usp. Y. Congar, *Credo*, nav. dj., I, 25.

²⁰ Usp. *Bible de Jerusalem*, bilj. uz Izr 8, 22—31.

gibljiija od svakog gibanja, ona proniče i prožima sve svojom čistoćom (Mudr 7, 22—24). »Jedna je a može sve, i ostajući u sebi, sve obnavlja« (Mudr 7, 27). To se veže s ranijim očitovanjima Duha Božjega koji upravlja vjernicima pri ostvarivanju plana spasenja (usp. Iz 32, 15—17; 63, 7—14; Ps 143; Neh 9, 20—21). Mudrost je koja sve obuhvaća, sve može, sve obnavlja. Usp. također Ps 139, 7—12; Job 28.

Šhvatljivo nam je stoga kako NZ, crkveni oci i liturgija uzimaju ulje kao simbol Duha: u starini je ono bilo u vezi sa sportom i atletizmom, a u naše vrijeme, ističe Congar, naša nam kola pokazuju igru ovog ulja koje svugdje prodire, i ne samo da ništa ne ruši niti ičemu smeta, nego naprotiv svemu omogućava lakše gibanje.²¹

Zaključak

U SZ vidimo kako ruach Jahve, dah-duh Božji označuje djelovanje Božje. Po njemu se Bog očituje ponajprije u dijeljenju života na razini prirode. Na drugom mjestu vidimo kako Bog preko svog Duha vodi Izraela podižući heroje i ratnike, kraljeve, vođe, nadahnjujući proroke i napokon mudrace. Naviješteni Mesija sve će ovo posjedovati u jednom višem, punom stupnju.

Spasenjski plan Božji uvijek napreduje u smjeru sve dublje interiorizacije. U NZ još će više doći do izražaja djelovanje Duha u Mesiji i po Mesiji u povijesti spasenja. Time nam se i sam Bog sve više otkriva u svom intimnom životu.²²

II. OBJAVA DUHA U NOVOM ZAVJETU: ISUS I DUH SVETI

Uvod

Dolaskom Mesije, započinje novi period u povijesti spasenja. Sve što je SZ iščekivao i naviještao sada se počinje ostvarivati u svojoj konačnoj punini. Čitav NZ ističe Mesiju i djelovanje Duha u njegovu životu. Tako se djelo spasenja privodi svom vrhuncu i ujedno se objavljuje i nama dariva sam Bog u punini svog trojstvenog života.

Nije nam ovdje moguće slijediti u pojedinostima očitovanje Duha u NZ, ali će za naš cilj biti dovoljno, ako se zaustavimo na temeljnim očitovanjima i iskustvu Duha u mesijanskom razdoblju, a to su; *Isusovo začće, krštenje, javno djelovanje, muka smrt i uskrsnuće, poslanje Duha nad apostole, djelovanje Duha u Crkvi i vjernicima.*

Opći pogled

U NZ izraz pneuma-Duh dolazi po prilici jednaki broj puta kao i u SZ (oko 370 puta), ali dakako s pomakom naglaska. U sinoptika nalazimo izraz pneuma 79 puta, u Djelima apostolskim 68 puta (najobilnije za-

²¹ Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 27.

²² Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 27—28; J. Guillet, *Duh Božji*, nav. dj., 216.

stupljen!); veliku ulogu ima u starijim Pavlovim spisima: Rim (32), 1 Kor (40), 2 Kor (17) Gal (16), 1 Sol (5), 2 Sol (3); među poslanicama iz sužanjstva zauzima prvo mjesto Ef (14), zatim Fil (5), Kol (2), Flm (1); u pastoralnim poslanicama susreće se vrlo rijetko: 1 Tim (3), 2 Tim (3), Tit (1); među katoličkim poslanicama prvo mjesto zauzima 1 Iv (12), slijedi 1 Pt (10), 2 Pt (1), Jak (2) i Jud (2). U Heb spominje se Duh 12 puta. Ivanovo evanđelje spominje Duha 23 puta, a Otk 24 puta.

Razvoj poimanja Duha jest u uzlaznoj liniji: kod sinoptika i u Djelima apostolskim prevladavaju djelovanja Duha na psihičkom području, dok se u velikim Pavlovim poslanicama i u Ivanovu evanđelju dostiže vrhunac novozavjetne teologije Duha u tajni novog stvorenja i novog rođenja. Antropološko značenje duha spominje se tek na rubu, posebno kod Pavla, i tek se spominje duh u značenju vjetra.

Poslije ovog cjelovitog pregleda izraza pneuma u NZ prijedimo na očitovanje Duha u životu Isusa Krista.²³

Isusovo začće po Duhu Svetom

U Isusu Kristu pojavio se je najslavniji nosilac Duha, što su ga proroci navijestili (usp. Iz 11, 2; 42, 1; 61, 1) i što su ga suvremenici Spasitelji iščekivali (usp. Ps Sal 17, 42; Hen 49, 3 sl.; Test Lev 18, 7; Test Jud 24, 2). Pri Isusovu dolasku na svijet, pri njegovu naime začću vidimo kako je posebno na djelu Duh Božji. Anđeo naviješta Mariji: »Duh Sveti sići će na tebe i sila će te Svevišnjega osjeniti« (Lk 1, 35; Mt 1, 18, 20; usp. Dj 1, 8). Anđeo pridjeva Isusovo čudesno začće stvaralačkoj snazi Duha Božjega (usp. Post 1, 2; Ps 104, 30; Mudr 1, 7), koji silazi na Mariju u liku oblaka što označuje Božju prisutnost (usp. Izl 13, 33; 19, 16; 24, 16; 40, 36).

Promatramo li povijest SZ, uočavamo da su djeca koja su rođena po posebnom Božjem zahvatu ujedno na poseban način posvećena Gospodinu (usp. Izak: Post 18, 14; Josip: Post 30, 22 sl.; Samson: Suci 13, 2 sl. 7; Samuel: 1 Sam 1, 19 sl.). U tom smjeru čudesno Isusovo začće postaje jedinstveno remek-djelo Božjega Duha, koji ga posve ispunja i uvodi u svetost i sinovstvo Božje.²⁴

Isusovo krštenje

Na Isusu počiva Duh Sveti već od njegova začća, i to »bez mjere« (Iv 3, 34; Lk 4, 1), u konačnom i trajnom posjedu (usp. Iv 1, 32; Iz 11, 2; Zah 3, 8). Njega je Bog »Duhom i snagom pomazao« (Dj 10, 38) i pred cijelim svijetom objavio i potvrdio kao očekivanog Masiju (usp. Lk 1, 41. 44. 67; 2, 25 sl. 37 sl.). Zbilo se to pri Isusovu krštenju. Krstitelj je ugledao Duha kako u liku goluba silazi na njega (Mt 3, 16; Mk 1, 10; Lk 3, 21 sl.; Iv 1, 32 sl.). Slično je to onom prvom početku svega stvorenja, kada je u zoru stvaranja ruach Elohim, duh Gospodnji lebdio kao oplodujuća životna snaga nad pravodama (Post 1, 2). Evo, sada započinje novo stvorenje i Duh Gospodnji ponovno lebdi nad Isusom u Jordanu.

²³ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 486.

²⁴ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 488; Y. Congar, *Credo...* nav. dj., I, 30.

Događaj Isusova krštenja doziva nam također u pamet golubicu koja se iznad potopnih voda vraća natrag u korablju Noinu noseći maslinovu grančicu, znak mira i svršetka potopa, te početka novog života, novog čovječanstva (usp. Post 8, 11; 1, 28 sl.).²⁵

Još je jedna duboka simbolika i stvarnost ovdje vjerojatno prisutna. Golubica je naime simbol Izraela, izabranog naroda. Ona dakle, prema Congaru, simbolički predstavlja Izabrani narod i pokornički pokret s kojim se Isus solidarizira, jer je On novi Adam koji predstavlja i obuhvaća novi Narod Božji (usp. Mt 3, 14—15). Ako uz to imamo na pameti da se noslovi »Sin Božji« i »Sluga Jahvin« primjenjuju također čitavom Božjem narodu, golubica označuje narod, kojemu je namijenjen Duh.²⁶ Na Isusu se dakle ostvaruje punina svega naviještenoga u SZ. Duh koji je trajno djelovao i upravljao poviješću Izraela konačno dolazi do punine svojega dara i očitovanja, do punine otajstva Sina Božjega u konkretnoj osobi Isusa Krista, koji tako ujedno u punini ostvaruje otajstvo Sluge Jahvina.

Nad Isusom se otvara nebo i čuju se riječi očeve: »Ovo je moj Sin ljubljeni...« (usp. Mt 3, 17; Mk 1, 11). Ovdje se ne radi o jednom pozivu, kako je to bilo kod proroka, nego o jednoj izjavi koja potvrđuje i očituje stanje u kojemu se Isus već nalazi. I kada Luka (3, 22) veže događaj krštenja uz riječi Izaije: »Evo Sluge mojega... mog izabranika, miljenika duše moje. Na njega sam duha svoga izlio...« (Iz 42, 1), onda uočavamo da se tu radi o inauguralnom pozivu i poslanju Isusa kao Mesije. On u sebi nosi oznaku proroka, kralja iz potomstva i kuće Davidove (usp. 1 Sam 7, 14) i Sluge Jahvina. Oznaka Sluge spomenuta uz tekst Izaije (42, 1) bit će još jasnije izražena u riječi Krstitelja koji Isusa naziva »Janjetom koji na sebe uzima grijeh svijeta« (Iv 1, 29) kao i u Isusovoj izjavi u nazaretskoj sinagogi (Lk 4, 17—21) te u riječima Matejevim kada se osvrće na ozdravljenja što ih je Isus učinio (Mt 11, 16 sl.). Dolazak Isusov k Ivanu na Jordan da se krsti i tako ispuni volju Očevu (usp. Mt 3, 13—15), novo očitovanje Duha na njemu u liku goluba, riječ Očeva koja ga očituje kao kraljevskog Mesiju i Slugu i posebno kao »ljubljenog Sina« tvore odlučni čas kada on započinje misiju koju treba za nas ispuniti.²⁷

Silazak Duha na Isusa u času njegovog krštenja nazvan je pomazanjem: proročkim pomazanjem u službu naviještanja, ali također i u službu ostvarenja Radosne vijesti oslobađajući od zla i Zloga. Luka će i u Djelima apostolskim, poslije Duhovskog događaja, istaknuti da je Isus po krštenju posvećen, po daru i snazi Duha, za službu, poslanje i svjedočanstvo. Petar naime naviješta Izraelcima: »Znate, kako je Bog (Isusa) pomazao Duhom Svetim i snagom, te je prolazio čineći dobro i ozdravljajući sve, koje davao bijaše tlaćio, jer Bog bijaše s njim. Mi smo svjedoci svega što je učinio...« (Dj 10, 38—39). I jeruzalemska zajednica u teškoćama progona promatra Isusa Krista u svjetlu mesijanskog psalma (Ps 2, 1—2) kao pomazanika Božjega (Dj 4, 24—30). Taj se dakle silazak Duha Sve-

²⁵ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 488—489.

²⁶ Usp. Y. Congar, *Credo*... nav. dj., I, 31—32.

²⁷ Usp. Y. Congar, *Credo*... nav. dj., I, 31 sll.

toga na Isusa u času krštenja očituje kao pomazanje, ujedno kraljevsko i proročko, za njegovu mesijansku službu.²⁸

Ovaj odnos Duha Svetoga i Isusova života jasno je i sigurno uočio sv. Irenej. On ističe, kako Isus Krist »ukoliko je Bog prima od Oca, tj. od Boga, prijestolje vječnog kraljevstva i ulje pomazanja«, što se odnosi na njegovo utjelovljenje (usp. Adv. haer. III, 6, 1; 12, 7). Ali Duh Sveti trebao je biti darovan svima, te je stoga on sišao na Isusa u času njegova krštenja upravo zato da bi ga mogao nama saopćiti (usp. Adv. haer. III, 17, 1, 3—4).²⁹

U borbi protiv arijevaca pojedini će oci sve više istaći kako je Isus već od časa svoje zemaljske egzistencije u punini u posjedu svoje božanske naravi i Duha Svetoga, te će događaj Isusova krštenja biti tumačen više simbolički. I teologija će slijediti takvo tumačenje sve do naših dana. U naše vrijeme, kada je život Crkve i teologije u njoj sve više obilježen činjenicom povijesti spasenja (signum temporis), mi lakše uviđamo sve punije očitovanje Duha ne samo u povijesti SZ, nego također i u životu Isusa Krista. Promatranje sv. Ireneja može nam zaista u tom služiti kao uzor. Ono sjedinjuje i zahtjeve ontološke zbilje Isusa Krista koji je već od prvog časa svojeg začeca u punini Bog i čovjek, kao i povijesne njegove zbilje u kojoj on raste i razvija se u svojoj ljudskoj naravi (usp. Lk 2, 40: »Dijete je raslo i jačalo, napunjavući se mudrošću, i milost je Božja počivala na njemu«). Duh Sveti silazi dakle na Isusa u njegovoj ljudskoj naravi na krštenju na nov način. On je stvarno pomazan Duhom. To se je očitovalo i u djelovanju Isusovu koje slijedi nakon krštenja.³⁰ Tu povijesno-spasenjsku ulogu Isusova krštenja među suvremenim teolozima posebno ističe Heribert Mühlen.³¹

Isusovo napastovanje

Isus kao »novi čovjek« treba da u svom životu proživi sve etape prvog čovjeka i povijesti spasenja. Stoga je odmah poslije krštenja od Duha odveden u pustinju da se suoči sa sotonom (Mt 4, 1; Mk 1, 12; Lk 4, 1). Napastovanje u pustinji vezano je uz Isusovo krštenje i uz izjavu Očevu: Ti si Sin moj ljubljani. Napasnik naime dva puta započinje svoj izazov riječima: »Akio si Sin Božji...«. Ali Isus je Sluga kojemu je Otac dodijelio tešku borbu i konačno križ. Napastovanje u pustinji je kušanje njegove poslušnosti. Tako Isus na sebe uzima napastovanje prvih ljudi kao i napastovanja koja je proživio Izrael u pustinji kroz 40 godina, da pobijedi sotonu i grijeh i uspostavi prvotni sklad s Bogom i prirodom. Pobjeda Isusova pri napastovanju je odlučujuća: Sotona je svezan, Isus

²⁸ Usp. Y. Congar, *Credo...* nav. dj., I, 35—36.

²⁹ Usp. Y. Congar, *Credo...* nav. dj., I, 36—37.

³⁰ Usp. Y. Congar, *Credo...* nav. dj., I, 36—43.

³¹ Usp. H. Mühlen, *Der Heilige Geist als Person*. Beitrag zur Frage nach dem Hl. Geiste eigentümliche Funktion in der Trinität bei der Inkarnation und im Gnadenbund. Ich-Du-Wir. Münster, 1963; Idem, *Una mystica Persona*. Die Kirche als das Mysterium der heilsgeschichten Identität des Hl. Geistes in Christus und den Christen. Paderborn, 1964; Idem, *L'evento di Cristo come atto...* nav. dj.

³² Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., 489; Y. Congar, *Credo...* nav. dj., 34.

ima moć nad njim i on će ga uvijek izgoniti »prstom« ili Duhom Božjim (usp. Lk 11, 20; Mt 12, 28).³²

Isusov javni život

Isus započinje svoju evanđeosku misiju vođen Duhom koji je na njega posebno sišao na krštenju. Sva tri sinoptika naglašavaju kako je Isus započeo svoju misiju pobjedom nad sotonom u pustinji. Luka nadodaje događaj u Nazaretu, kada Isus na sebe primjenjuje riječi Izaije (61, 1—2): »Na meni je Duh Gospodnji, jer me je pomazao i poslao: da donesem Veselu vijest siromasima, da navijestim oslobođenje zarobljenicima, povraćanje vida slijepima, da povratim slobodu potlačenima, da proglašim godinu milosti Gospodnje.« I poslije toga svečano izjavljuje: »Danas se ovo Pismo, kako ste čuli, ispunilo« (Lk 4, 18—19, 21).³³

Iz pustinje vodi Duh Sveti Isusa natrag u Galileju (Lk 4, 14), gdje će on razviti svoju proročku djelatnost. I već od prvog časa svog djelovanja, dok naviješta Veselu vijest o kraljevstvu Božjem, on je svijestan da je ispunjen Duhom Božjim (usp. Lk 4, 18 sl. = Iz 61, 1 sl.), kao i u daljnjem svom propovijedanju (Mt 12, 18—21 = Iz 42, 1—4). Sva čudesna djela koja čini stoje u znaku Duha Božjega, čijom snagom on izgoni đavle (usp. Lk 4, 36; Mt 12, 28; Lk 11, 20 usp. Izl 8, 15; Pnz 9, 10), liječi bolesne i uskrisuje mrtve (usp. Lk 5, 17; 6, 19; 8, 46; Mt 18, 20). U Duhu Svetom on moli (Lk 3, 4; 5, 16; 6, 12 i dr.) i prepun je radosti (Lk 10 21).

Na Taboru se ponavlja događaj sličan onom na krštenju: tu je Isus i čuje se Očev glas: »Ovo je Sin moj ljubljeni«, a mjesto golubice nalazimo svjetli oblak, »uzvišeni Božji sjaj« (2 Pt 1, 17) kao sliku Duha Svetoga (usp. Mk 9, 2—13; Mt 17, 1—13; Lk 9, 28—36).³⁴

Muka, smrt i uskrsnuće

U Ivanovu evanđelju vidimo Isusa kako ne samo da djeluje u snazi Duha nego istoga Duha i svojim dariva. On ga dariva »bez mjere« (Iv 3, 34). Dariva ga kao »vodu živu koja struji u vječni život (Iv 4, 13—14). Voda naima koju Isus daje jest Duh Sveti kojega će u punini dati svojim tek pošto bude proslavljen (Iv 7, 37—39). Stoga Isus na Posljednjoj večeri obećava Duha Svetoga, kojega Ivan prenoseći Isusovu riječ naziva grčkim izrazom Paraklétos. Isus ga pet puta spominje u svom oprosnom govoru: kada obećaje drugog Paraklita-Duha Svetoga, koji će biti i koji je već u učenicima i u njima (14, 15—17); o njemu kaže da će ih poučiti i dozvati im u pamet ranije događaje (14, 26); on će svjedočiti za Isusa (15, 26—27); on će očitovati grijeh svijeta (16, 7—11); on će uvesti učenike u puninu istine (16, 13—15). Iz ovih Ivanovih tekstova vidimo intimni odnos Oca, Sina i Duha Svetoga. Otac je apsolutni i prvi izvor i Riječi i Duha. Odnos između Duha Svetoga i Isusa najuži je što se može zamisliti u ekonomiji spasenja. Apostoli trebaju živjeti objavu Oca, koju im je Isus dao. Pošto Isus otiđe, Duh Sveti će nastaviti njegovo djelo i pomoći vjernicima da u vjeri prihvate Poslanika i Objavitelja Očeva,

³³ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 489.

³⁴ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 489—490.

te da čuvaju njegove riječi i zapovijedi. Po Duhu će se ostvariti novi odnos između apostola i Isusa, pošto Isus ne bude više osjetno među njima prisutan: ostvarit će se to po krštenju, u blagovanju Tijela i Krvi Kristove, u čuvanju i shvaćanju riječi Kristovih.³⁵

Isus ne može u punini darovati Duha, jer još nije proslavljen. Stoga pri kraju svog javnog djelovanja i na Posljednjoj večeri moli Oca, da bude proslavljen: »Oče, došao je čas! Proslavi svoga Sina, da tvoj Sin proslavi tebe... Oče, proslavi ti mene kod sebe slavom, koju imadoh kod tebe, prije nego postade svijet« (Iv 17, 1. 5 usp. 13, 31—32). Proslava za koju Isus moli jest da njegova božanska slava Sina bude pripočena njegovom čovječtvu koje se prinosi i žrtvuje (usp. kako Ivan tu proslavu opisuje u Otk 5, 6; 22, 1. 17; 21, 6).

Isusovo je tijelo hram (Iv 2, 21) iz kojega teku vode žive (usp. Ez 47, 1—12; Otk 21, 22; 22, 1). Pa kao što je svojom slavom Gospodin ispunio Salomonov hram (usp. 1 Kr 8, 10 sll.) tako će i sada svojom slavom ispuniti svoga Sina, koji dolazi ne da prinese za žrtvu životinje nego sebe samoga (usp. Heb 19, 5). U času kada je Kristova žrtva u punini prinesena, kada je On »naklonio glavu i predao duh« (Iv 19, 30), tada je slava Gospodnja ispunila taj Hram u punini, i malo poslije, kada je vojnik probio njegov bok, »potekla je krv i voda« (Iv 19, 34), kao znak sakramenata krštenja i Euharistije, znakovi rođenja nove Eve koja proizlazi iz boka »usnulog« novog Adama.

I netom Isus nakon tri dana ustane na novi proslavljeni život, On će svojim darovati Duha Svetoga. Na sam dan Uskrsa dolazi svojim apostolima i kaže im: »Mir vama! Kao što je mene poslao Otac, tako i ja šaljem vas«. Poslije tih riječi dahne u njih i kaže im: »Primitte Duha Svetoga! Kojima oprostite grijehe, oprostit će im se; kojima zadržite, zadržat će im se.« (Iv 20, 21—23).³⁶

Nad uskrsnulim Kristom opetuje se ponovno proročka riječ psalmiste (Ps 2, 7): »Ti si sin moj; ja sam te danas rodio« (Dj 13, 33; Heb 15, 55). A Duh je onaj koji je uskrisio Isusa od mrtvih (Rim 8, 11) i tako ga rodio za puninu slave. I sada, kada je Isus u punini proslavljen, jer je u svojoj ljudskoj naravi ispunjen Duhom Svetim, sada se može također ostvariti ono što je Isus obećao o punini dara Duha i što su proroci još u SZ naviještali. Tako dolazimo do konačne etape u darivanju Duha koja prelazi u razdoblje Crkve.

III. OBJAVA DUHA U NZ — DUH SVETI I CRKVA

Pošto je Krist Gospodin ispunjen slavom Očevom po Duhu Svetomu koji ga je posve prožeo i proslavio po mucu, smrti i uskrsnuću, sada može Isus-Mesija u punini vršiti svoje poslanje i dijeliti u izobilju Duha svojega, Vode života. Povijest Crkve upravo je u tom trajnom darivanju Duha što ga Uskrsnuli ostvaruje. To su uvijek novi potoci koji natapaju Crkvu i vjernike, uvijek nova struja iz neiscrpivog Kristovog izvora.

³⁵ Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 63—72.

³⁶ Usp. Y. Congar, *Credo... nav. dj.*, I, 64—68.

Duhovi

Proslavljeni Krist izlijeva najprije Duha svojega na apostole. Prema sinopticima vidimo kako je već Ivan Krstitelj najavio Isusa kao onoga koji će krstiti »Duhom Svetim i vatrom« (usp. Mt 3, 11; i par.; Iv 1, 22. 33). Sam Isus je imao pred očima to krštenje Duhom (Lk 24, 48; Dj 1, 2. 4. 5. 8; 11, 16) i za njim je čeznuo (Lk 12, 49—50). Na blagdan Pedesetnice šalje on Duha svoga nad apostole u sili vjetra i žaru ognjenih jezika: »I tako, kad dođe Pedeseti dan, svi bijahu skupljeni na istome mjestu. I ujedamput dođe neka huka s neba, kao kad puše silan vjetar, pa ispuni čitavu kuću, u kojoj su boravili. I ukažu im se jezici poput plamena, koji se razdijele, te se na svakoga od njih spusti po jedan. Svi se napune Duha Svetoga te počnu govoriti tuđim jezicima, kako im već Duh nadahnjivaše da se izraze.« Tako se ostvarilo proročanstvo proroka Joela: »U posljednje ću vrijeme — veli Gospodin — izliti od svoga Duha na svako ljudsko biće, te će proricati vaši sinovi i vaše kćeri; vaši će mladići imati viđenja, a vaši starci snivati sne. Također ću u ono vrijeme izliti od svoga Duha na svoje slugе i sluškinje, te će proricati. Učinit ću čudesa gore na nebesima, a znakove dolje na zemlji: krv i oganj i sukljanje dima. Sunce će se pretvoriti u tamu, a mjesec u krv prije nego dođe dan Gospodnji, dan veliki i slavni. Tko god tada zazove ime Gospodnje, spasit će se. (...) On, uzvišen Božjom desnicom, nakon što je od Oca primio obećanog Duha Svetoga, ovoga je izlio, kako sami i vidite i čujete.« (Dj 2, 1—4. 17—21. 33).

U Ivana vidimo kako je poslanje Duha apostolima vezano uz sam dan Isusova uskrsnuća. »Isus naime pred večer istoga dana dođe među apostole, dahne u njih i reče im: ‚Primate Duha Svetoga... kome oprostite grijehе bit će im oprošteni‘« (Iv 20, 22 sll.). To poslanje Duha na Uskrs duboko se veže uz čitavo Ivanovo evanđelje. Isus naime govori o vodi, koja je simbol Duha, i koju će on u punini darovati kada bude proslavljen. I na Posljednjoj večeri obećava Duha koga će poslati kada otide. I dok odlazi viseći na križu, netom umire, daje znak ostvarenja svojih obećanja u vodi i krvi što su protekli iz probodenog njegovog boka, a označuje sakramente krštenja i euharistije. Na sam Uskrs pokazuje se Isus apostolima i daje im Duha Svetoga i vlast opraštanja grijehа. Ivan dakle govori o darivanju Duha u povezanosti sa sakramentalnim znakovima.³⁷

Dvostruka prisutnost Duha

Upravo smo spomenuli kako sv. Ivan ističe prisutnost Duha Svetoga koja se očituje po sakramentima. Luka nam pak iznosi darivanje Duha koje je usmjereno proročkom djelovanju, službi naviještanja i svjedočenja Uskrslogа te upravljanju crkvenom zajednicom. Tako na Duhove on izlijeva na apostole darove koji će tome služiti.³⁸

³⁷ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 492; egzegezu Ivanovih mjesta o Duhu Svetom vidi u I. Golub, *Duh Sveti u Crkvi*, KS, 1975.

³⁸ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 491—494 (čitav naš slijedeći odlomak prenaša gotovo doslovne tekstove iz tog djela).

Kao što je Duh Božji govorio preko proroka, tako on govori i preko njihovih nasljednika, apostola (usp. Dj 5, 39; 11, 12; 1 Kor 12, 28; 1 Pt 1, 11 sl.). Vatrejni jezici (Dj 2, 3) upućuju na navještanje »veličanstvenih djela Božjih« (Dj 2, 11) kao i na Božje poruke (usp. Otk 2, 7. 11. 17. 28; 3, 6. 13. 22). Duh Sveti daje njihovim nadahnutim riječima božanski autoritet i dostojanstvo (usp. 2 Tim 3, 16; 2 Pt 1, 21).

Duh Sveti ih uvodi u istinu uskrslog i uzvišenog Gospodina (usp. Otk 1, 8; 2, 33; 4, 8; 6, 5. 10. 31 sl.); tek sada ulaze dublje u Kristovo otajstvo (usp. 1 Kor 2, 10—14; 12, 3). Duh Sveti ih uvodi u istine koje im je Isus ranije iznio, ali ih nisu razumjeli. Stoga se on s pravom naziva »Duhom istine« (usp. Iv 14, 17; 15, 26; 16, 13). Po Duhu oni uočavaju kristološko značenje mesijanskih proroštava SZ (usp. Dj 2, 17—21 = J1 3, 1—5; 2, 25—28 = Ps 16, 8—11; 2, 34 sl. = Ps 110, 1 i dr.).

Po Duhu oni dobivaju nadljudsku snagu u podnošenju teškoća i odvažnost u naviještanju Isusa Krista (usp. Dj 2, 29; 4, 20. 29—31; 5, 29; 9, 27 sl.; 1 Kor 2, 3 sl.; 2 Kor 3, 4—6; 1 Sol 1, 5).

Uspjeh njihova naviještanja plod je brojnih darova Duha, kao što je dar govora (Dj 2, 4. 11. 15), velika čudesna djela (Dj 9, 39—42; 12, 5—17; Rim 15, 19), proroštava (usp. Dj 9, 17; 20, 23; Otk 2, 1; 2 Sol 2, 2; 1 Tim 4, 1 i dr.).

Poput istaknutih vođa izabranog naroda u SZ (Mojsija: Br 11, 17; Davida: 1 Sam 16, 13) i apostoli su obdareni karizmatičkim darovima pastira i vođa, što oni polaganjem ruku prenose i na svoje učenike (usp. Dj 6, 3; 20, 28; 2 Tim 1, 6).

Duh Sveti upravlja prvotnom Crkvom preko apostola (usp. Dj 1, 8; 13, 2; 15, 28; 20, 28—31). Duh Sveti ima glavnu ulogu, a ne pojedini apostoli (Dj 9, 31), te on vodi apostolski kolegij pri izboru apostola Matije (Dj 1, 15—26), potvrđuje izbor đakona (Dj 6, 3. 5. 6; usp. Izl 24, 1; Br 11, 16), potiče Petra nekadašeg poganina koji ga zovu (Dj 10, 19), upravlja prvim apostolskim saborom (Dj 15, 27).

Opetovani Duhovi

Kao što se Duh izlio nad apostole, na Duhove, tako vidimo kako se on izliva i na mladu Jeruzalemsku Crkvu (Dj 4, 31; usp. 5, 32; 8, 17; 9, 31; 19, 2, 6). Duh se također dariva i poganima (usp. Dj 10, 44 sl. 47; 11, 15; 15, 8 sl.).

Ono što je već na Duhove čudesnim darom jezika naviješteno, naime da svi jezici u Duhu postaju jedno, to se u istom Duhu postepeno sve više ostvaruje. On vjernicima dijeli različite darove i sve sjedinjuje u jedno Tijelo Kristovo (usp. 1 Kor 12, 13; Ef 4, 2 sl.); od različitih ljudi tvori jedan Hram Božji u kojemu prebiva (usp. 1 Kor 3, 16; Ef 2, 22; 1 Pt 2, 4 sl.).³⁹

³⁹ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 494 sl.; R. Schnackenburg, *Wesenszüge und Geheimnis der Kirche nach dem Neuen Testament*, u Holböck-Sartory (hsg), *Mysterium Kirche*, O. Müller, Salzburg, 1962, I, 161 sl.; M. Zovkić, *Crkva kao Narod Božji*, KS, 1976, 59 sl., 155 sl.

Duh je Sveti kao silni vjetar (usp. Iv 3, 8; Dj 2, 2 sll.) djelovao u maloj Crkvi i izvršio veličanstvena djela koja su uputila Crkvu na pučinu povijesti. Očitovalo se to u smjelom navještenju Božje riječi (usp. Dj 4, 31; 5, 32; 6, 5. 10; 11, 24), u karizmatski živom slavljenju liturgije (usp. Dj 2, 47; 1 Kor 14; Ef 5, 18—20), preko proroštava (usp. Dj 8, 29). Sve je to posebno došlo do izražaja u korintskoj Crkvi (usp. 1 Kor 12; 14).⁴⁰

Duh i vjernici

Duh Sveti ne samo što svojim »vjetrom« nosi mladu Crkvu, nego on ispunja i pojedine vjernike. O tome posebno svjedoče Pavao i Ivan. Duh Sveti se dijeli vjernicima po krštenju (usp. Dj 8, 12 sl. 16. 33 sll.; 9, 18; Ef 4, 5; Kol 2, 12; Rim 6, 3 sll. po kojemu Duh Sveti stanuje u duši vjernika kao u Hramu (usp. 1 Kor 3, 16 sl.; 6, 19; Ef 2, 22).

Po krštenju čovjek postaje novo stvorenje. On je opran u »kupelji preporođenja« (usp. Ef 5, 26; Heb 10, 22; usp. Ez 36, 25; Iz 4, 4; 31, 9; Am 7, 4). On je tako po Duhu Svetom opran, posvećen i opravdan, kako su već proroci navijestili (usp. Ez 36, 27; 37, 14) i preobražen je u novo stvorenje (usp. 1 Kor 6, 11; 2 Kor 5, 17; Gal 3, 27; 6, 15; Ef 4, 24; Rim 15, 16 i dr.).

Tako on ulazi u novu ekonomiju, pod novi »zakon Duha«, koji je ubilježen u ljudsko srce (usp. 2 Kor 3, 6—11) i služi Bogu u »novosti Duha« (Rim 7, 5). On hoda u Duhu (usp. Gal 6, 16) i nosi plodove Duha (usp. Gal 6, 22 sl. 25 sl.; Rim 8, 23).⁴¹

Ivan označuje preobrazbu koju Duh Sveti po krštenju izvodi u vjerniku kao novo rođenje, preporođenje, kako je to već i Ivan Krstitelj navijestio (Iv 1, 13; usp. Ez 36, 25 sl.), te je vjernik po krštenju rođen »od Boga« (Iv 1, 13), »od Duha« (Iv 3, 5, 6, 8), »odozgo« (Iv 3, 3), što se suprotstavlja rođenju »iz tijela« (Iv 3, 6), »odozdo« (Iv 8, 23), »od sotone i svijeta« (Iv 8, 42—47; 15, 19; 17, 14. 16).

Po krštenju je svaki vjernik na tajnovit i dubok način uveden u otajstvo Isusa Krista, raspetog i uskrslog za nas (usp. Rim 6, 3 sll.). Tako vjernik sudjeluje u Kristovu sinovstvu, jer prima Duha posinaštva u kojemu se obraća Bogu: »Abba! Oče!« (Gal 4, 6 sl.) i živi na taj novi način djeteta Božjega (usp. Rim 8, 9—14). Duh nas uči moliti na pravi način (usp. Rim 14, 17; Fil 1, 19) nebeskom Ocu; on sam za nas i u nama moli (usp. Rim 8, 15, 26 sl.; Jd 30; Fil 3, 3) i u nama budi čežnju za ponovnim dolaskom Spasitelja (Otk 22, 17. 20). Duh u nama utemeljuje nepokolebivu vjeru u Isusa Krista, proslavljenog Gospodina (1 Kor 12, 3) i podržava našu nadu (Rim 15, 13). Duh daje snagu mučenicima (usp. 1 Pt 4, 14) i razlijeva u srcima vjernika Božju ljubav (usp. Rim 5, 5; 15, 30; Gal 5, 22; Kol 1, 8; 2 Kor 6, 6; Ef 3, 16 sl.). Život u ljubavi obuhvaća život u Duhu; »hodati u Duhu« isto je što i »ljubiti jedni

⁴⁰ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 495; M. Làconi, *Prima e seconda lettera ai Corinti*, u AA. VV., *Il messaggio della salvezza*, Elle Di Ci, Torino—Leumann, V, 573 sll. 580 sll.

⁴¹ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., 496—497.

druge« (Gal 5, 13, 16; usp. Rim 8, 4; Ef 5, 2), a to znači »ispuniti zakon (Kristov)« (Gal 5, 14; 6, 2; 1 Kor 9, 21).

Posebnom brigom bdije Duh Sveti nad Crkvom da raste u ljubavi. On budi djelotvornu bratsku ljubav, radost, strpljivost, prijateljstvo, dobrotu, vjernost, blagost (Gal 5, 22; usp. 1 Kor 13, 4—7; Ef 4, 2). Po vršenju ljubavi najsavršenije se ispunja zakon (Rim 13, 10; Gal 5, 14; Kol 3, 14). Ljubav zauzima prvo mjesto u Crkvi, ona se izdiže iznad svih darova i ostaje kroz svu vječnost (usp. 1 Kor 13, 1—13; 14, 1). Ona u sebi sve uključuje (Rim 15, 30; Kol 1, 8; Gal 5, 22).⁴²

Kod Ivana je Duh Sveti tako usko povezan s ljubavlju, da on naizmjenice upotrebljava izraz Duh ili ljubav (usp. 1 Iv 4, 13—17). U velikosvećeničkoj molitvi očituje se Duh Kristov koji u svojoj ljubavi sve veže u jedno Kristovo Tijelo (Iv 17; usp. 1 Kor 12, 4—12) i uvodi u intimnu ljubav Oca i Sina. Čovjek tako po Duhu osobno i životno susreće Boga.⁴³

Duh i priroda

Duh Sveti ne samo da oživljuje Crkvu i vjernike, nego svojim djelovanjem zahvaća i svu prirodu. On je naime vjericima darovan kao zalog tjelesnog uskrsnuća (Rim 5, 5; 8, 11; Gal 3, 2; 4, 1; 1 Sol 4, 8; Ef 1, 13). Po svojim darovima (usp. Rim 8, 23) Duh nas vodi prema konačnoj punini proslave (2 Kor 1, 22; 5, 5; Ef 1, 14). Budući da u nama stanuje Duh Kristov, to će on i nas uskrsnuti od mrtvih, kao što je i Isusa uskrsio (Rim 8, 11; usp. 1 Kor 6, 14). jer on ima snagu koja daje život i koja će izvesti uskrsnuće tijela (2 Kor 3, 6; Gal 6, 8; usp. Iv 6, 63). Duh je Božji bio na djelu kod prvog stvaranja (Post 1, 2; usp. 2, 7). Ali je ono po grijehu ljudi podvrgnuto prokletstvu (usp. Post 3, 17) i raspadljivosti (Rim 8, 21), te uzdiše u porođajnim mukama (Rim 8, 22). Tek kada mi budemo proslavljeni i stvoreni će svijet sudjelovati »u slavnoj slobodi djece Božje« (Rim 8, 21). Tada će sve stvorenje naći svoje otkupljenje u proslavljenom Tijelu Kristovu i u ljudima (Rim 8, 18—23; usp. Kol 1, 20; Ef 1, 10; 2 Pt 3, 13; Otk 21, 5), u novom nebu i novoj zemlji (Otk 21, 1; Iz 65, 17; 2 Pt 3, 13).⁴⁴

ZAKLJUČAK

Pokušajmo se osvrnuti na cjelinu objave o Duhu Svetomu u NZ. Na mnogim novozavjetnim mjestima vidimo da je Duh Božji promatran u smislu starozavjetnog ruach, kao jedna božanska snaga. U tom značenju lakše se razumijevaju izrazi kao što su: izliti Duha Svetoga, krstiti Duhom, pomazati, zapečatiti, ispuniti Duhom i sl. Češće susrećemo usporodo Duha i snagu (usp. Lk 1, 17. 35; Dj 1, 8).

Kao i u SZ Duh je Božji više puta personificiran. On govori preko apostola (Dj 8, 20; 13, 2 i dr.) kao što je govorio preko proroka (Dj 4, 25),

⁴² Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 498—499.

⁴³ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 500.

⁴⁴ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., I, 500—501.

on šalje apostole (Dj 13, 4) i upravlja Crkvom (Dj 20, 28). Duh označuje mudrost i snagu (1 Kor 2, 4 sl. 13) i većinom u Pavla označuje nadnaravnu prisutnost kao Božje djelovanje. Zbog toga se mogu usporedno upotrijebiti izrazi Bog, Gospodin i Duh (1 Kor 12, 4 sl.).

Kod sinoptika nalazimo formulu krštenja koja jasno upućuje na tri božanske osobe (Mt 28, 19). Makar da je vjerojatno formulirana pod kasnijim liturگیjskim utjecajem, to joj ne diže dokaznu snagu objave, jer je sve to u konstitutivnom periodu objave.

U Djelima apostolskim posebno je jasno očitovana osobnost Duha, kada apostoli na svom saboru kažu: »Duh Sveti i mi smo odlučili« (Dj 15, 28). I kod Pavla nalazimo pojedine izraze koji jasno očituju osobnost Duha Svetoga, kao u 1 Kor 12, 4—6 i posebno 2 Kor 13, 13: »Milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga (Oca) i zajedništvo Duha Svetoga neka bude s vama svima.«

U jasnom govoru o osobnosti Duha ističe se Ivanovo evanđelje i Otkrivenje. Otac šalje Tješitelja (Iv 14, 26), koji od njega izlazi (Iv 16, 27), da namjesto Isusa Krista poučava učenike (Iv 14, 26) i da svjedoči o Isusu (Iv 15, 26) i da očituje grijeh svijeta (Iv 16, 8—11) i dr. Duh Sveti zastupa Isusa Krista kod učenika (Iv 7, 39; 16, 7) u međuvremenu dok se on ponovno ne vrati (Iv 14, 16). U Otkrivenju također se Duh Sveti razlikuje kao osoba različita od Oca i Sina. On govori pojedinim crkva-ma (Otk 2, 7. 11. 17. 29; 3, 6. 13. 22; 14, 13).⁴⁵

Promatrajući djelovanje Duha Božjega u povijesti spasenja otkrivamo kako je to sve više i više ulaženje u osobni odnos s Gospodinom. Proces je to interiorizacije. U SZ prelazimo od saveza koji je sklopljen na Sinaju prema savezu koji Bog sklapa u nutrini našega srca i upisuje ga u tkivo našega bića i duha. Tako on iznutra upravlja vjernicima i poučava ih svojom mudrošću po svome Duhu.

Taj proces interiorizacije nastavlja se u NZ po Sinu Božjemu Isusu Kristu. U njemu se očituje punina Duha Božjega te ga on i svojim dariva. No u punini će ga dati, tek kada on sam bude u punini u Duhu proslavljen. Po Duhu ulaze vjernici u novo zajedništvo sa Sinom i s Ocem. To je novo stvorenje, novi savez. Dosljedno, to će voditi novom nebu i novoj zemlji, k punini eshatološke zbilje.

Bog nam dakle, darivajući nam svoje spasenje, sebe sve više dariva i otkriva. U novoj blizini Božjoj, koja se očituje u Sinu Božjem Isusu Kristu, mi susrećemo i Duha Očeva i Sinovljeva, koji istražuje nedokučivu dubinu Božju (usp. 1 Kor 2, 10) i koji nas uvodi u taj intimni trojstveni Božji život.

Otajstvo Duha Svetoga koje smo promatrali kroz povijest spasenja bilo bi potrebno posebno teološki produbiti u tom intimnom odnosu s Ocem i Sinom kao i u svjetlu novog života u koji uvodi Crkvu i vjernike i

⁴⁵ Usp. R. Koch, *Geist*, nav. dj., 501—502; Y. Congar, *Credo...* nav. dj. I, 54 sl. 62 sl. 71 sl. 72—76.

s Crkvom-Zaručnicom trajno doziva Gospodina: »Amen! Dođi, Gospodine Isuse!« (Otk 22, 20; usp. 22, 17).⁴⁶

SPIRITUS SANCTUS IN HISTORIA SALUTIS

Summariu

Nostris temporibus in theologica reflexione maxime ad historiam salutis attenditur. Successivis in operibus Deus sanctitatem suam ac salvationem Populo suo donat idque historiam salutis componit. In istis operibus seipsum etiam donat ac revelat. Attentio nostra hac in expositione revertitur ad revelationem Dei ipsius prouti in personali sua manifestatione ad nos in Spiritu suo manifestatur.

In Veteri Testamento Spiritus nomine ruach exprimitur. Hoc tamen termine tria includuntur: ventus, halitus vitalis hominis ac viventium ac tertio Spiritus Dei, qui sua potentia omnia regit: in ordine naturae, in vita hominis ac in historia Populi sui. Spiritus Dei omnia comprehendit: replet duces Populi electi, Prophetas eius ac Sapientes. In momentibus maximi ponderis Spiritu suo Deus intervenit (exodus ex Aegypto ac Babylonia). In tempore postexilico Spiritus praeparat novum Foedus, annuntiat Messiam, plenum Spiritu, novumque Populum messianicum.

In Jesu Cristo manifestatur plenitudo Spiritus prouti prophetae annuntiaverunt. In omnibus decisivis momentibus vitae eius Spiritus operatur (conceptio virginalis, baptismus, vita publica, passio mors ac resurrectio). Iesus Kristus cum per mortem suam plenitudinem glorificationis in Spiritu accepit, ad apostolos etiam plenitudinem Spiritus sui mittit sicque Populum messianicum plenum Spiritu constituit (cfr. Johannes, Acta apost., Paulus). Spiritus implet Ecclesiam eamque regit domisque suis cumulet — tam in corpore ecclesiali quam in singulis eius membris. Donatio Spiritus habetur tam per sacramenta (cfr. Johannes, Paulus) quam per carismata varia (cfr. Acta, Paulus). Spiritus in Ecclesia ac in mundo testimonium praebet de Iesu Cristo crucifixo ac resuscitato eiusque redemptionem hominibus ac mundo prosequitur.

⁴⁶ Usp. Y Congar, *Credo...* I, 28; za daljnje produbljenje otajstva Duha Sveoga u intimnom Božjem životu, u Crkvi i vjernicima usp. Atanazije Veliki, *Pisma o Kristu i Duhu* (preveo, napisao uvod i bilješke M. Mandac) *Služba Božja*, Makarska, 1980; Bazilije Veliki, *Duh Sveti* (preveo, napisao uvod i bilješke M. Mandac), *Služba Božja*, Makarska, 1978; I. Hermann, *Spirito Santo nella Bibbia*, u *Dizionario teologico* III, Queriniana, 390—391; O. Semmelroth, *Spirito Santo* (nella storia dei dogmi, esposizione sistematica) u *Dizionario teol...* Queriniana, III, 397—403; C. Massabki, *Chi è lo Spirito Santo*, Ancora, Milano, 1980; E. Lanne (a cura di): *Lo Spirito Santo e la Chiesa* (una ricerca ecumenica), A. V. E., 1970; posebno spomenuta djela H. Mühlena.